

РЕЦЕНЗИЯ

По конкурс за доцент по професионално направление „Политически науки” в Департамент „Политически науки” в Нов български университет с единствен кандидат гл. ас. д-р Петър Николов

От
Проф. Евгения Иванова, д.н.¹

Представеният от кандидата доклад за самооценка отговаря на всички задължителни изисквания при дългосрочното атестиране за обявяване на конкурс за заемане на по-висока академична длъжност. Ще проследя представените по конкурса материали в три направления:

1. Изследователска и творческа дейност

Броят на публикациите на д-р Николов е впечатляващ: четири монографии (една – в съавторство), 15 академични статии. Подготвени за печат са, също така, монография и други статии, продължаващи досегашните му изследвания.

Основен хабилизационен труд: *Политическият консерватизъм. От Бърк и Местр до Орбан и Тръмп*²

Кандидатът си е поставил амбициозната задача да създаде кратка история на политическия консерватизъм. По собственото му признание, трудността за осъществяването на такова начинание е във „формулирането на основната изследователска хипотеза, която да обясни многоликостта на политическия консерватизъм и честите му, понякога парадоксални трансформации” (с. 17). „Парадоксалните трансформации” са заложили в самото подзаглавие на книгата: развитието на политическия консерватизъм от класическите модели на Бърк и Местр до популистките политики на Орбан и Тръмп. Николов разрешава този парадокс с лансирането на идеята за два вида консерватизъм – елитистки (класическата формула) и популистки. Типологизирането на втория вид, както и концепцията на автора за либерализма като по-скоро присъщ на елитите и консерватизма като присъщ на масите представляват едни от най-сериозните му приноси.

Друг принос е оригиналният подход (който е възможно да изглежда не твърде академичен за някои учени): представянето на консерватизма през биографиите на консерваторите. Именно през биографиите на „жизнерадостния Бърк” („либерален и прогресивен консерватор”) и „мрачния мизантроп” Местр авторът определя „либералния англосаксонски консерватизъм” като антипод на „реакционния континентален консерватизъм” (с. 49-53, 64-66).

„Многоликостта” на консерватизма е проследена и типологизирана в няколко (поякога изглеждащи като напълно взаимоизключващи се) направления:

Либералният консерватизъм, чиято основна ценност (според Бърк) е свободата - както от тълпите, така и от властта - след Френската революция претърпява трансформация към усвояване и пречупване през консервативната ценностна призма и

¹ Професор по политически науки (шифър 3.3.), доктор на науките за културата. Преподавател в Нов български университет, в момента пенсионер.

² В съавторство с Ирена Тодорова, за което е приложен разделителен протокол. С., „Сиела”, 2017

на либерални практики (с. 117). Този процес е проследен през биографията на Робърт Пийл, който разширява социалната база на консерваторите към средната класа – много по-склонна към съхранение на традицията в сравнение с „космополитната аристокрация”. (с. 120) Именно моделът на „разширяване на социалната база” ще се развива в бъдеще към все по-популистски консерватизъм. Двата най-яръсти антагонисти в английската политика от втората половина на 19. век Николов категоризира (отново през биографиите им) като наследници на Пийл: Гладстон, превърнал се в краен либерал, и Дизраели, проявил се като категоричен консерватор. Парадоксално само на пръв поглед е, мисли авторът, че „категоричният консерватор” Дизраели продължава – много по-радикално от Пийл - разширяването на социалната база: отваря я не само към средната класа, но и към „простия народ” и така трасира пътя към бъдещия демократичен, а в последствие – и популистски консерватизъм. (с. 125) По този начин се формира „уникалният британски политически модел, при който едни демократични институции функционират по аристократичен начин.” (с. 130)

В проследяването на „многоликостта” кандидатът не се притеснява от предизвикателството да „открие” американски консерватизъм. „Откриването” отново е представено през биографии, разчупващи класическите представи за консервативните ценности: на Хенри Клей, успял да обедини висшите класи със средните и долните, на Ейбрахам Линкълн, преборил се за отмяната на робството, на Теодор Рузвелт, прокламирал социална политика, грижи за природата, увеличаване на правата и свободите.

Още по-амбициозно е намерението като консерватор да бъде представен и Алексис дьо Токвил, възхитен от демократичните институции и равенството в Америка. Именно Токвил обаче – твърди Николов – изтъква опасностите от „тиранията на мнозинството” и от свободата, ако няма гаранции, които да я съхраняват. (с. 157) Това парадоксално (само на пръв поглед, според автора) доктринално смесване изразява същинското съдържание на либералния консерватизъм.

В своята оригинална типология на консерватизмите Николов въвежда и **националния консерватизъм** – пра-образът на днешния популистски консерватизъм – намерил своите адепти сред немските романтици, чийто главен инструмент е хердеровата формулировка на нацията като „kulturation”. Именно тази хердерова концепция очертава, според мене, спецификата на немската консервативна визия за националното, което не е непременно приоритет само на либерализма (както твърди Петър Николов). Затова едва ли е било необходимо на Бисмарк – само заради „наваксването” на национализъм - да си „присвоява” либералния и дори социалистическия политически инструментариум, след като вече е „разполагал” с осигурения му от романтиците богат арсенал от митология, фолклор, средновековие... А след като – въпреки това – го е направил, квалифицирането му само като консерватор би могло да породи известни колебания.

Безспорен принос на автора е оспорването на „линейната схема”, при която авторитаризмът – заема междинно положение между тоталитаризма и либералната демокрация. Напротив – авторитаризмът, според него, е единствената недемократична (консервативна) форма на управление – доколкото тоталитаризмът се позовава на „властта на народа”. (с. 244) Оттук Николов прокарва ясна разграничителна линия между **авторитарния консерватизъм** (режимите на Балканите между двете световни войни и - донякъде – фашизма на Мусолини) и „тоталитарната демокрация” на Хитлер и Сталин (с. 263) и прави извода, че хитлеризмът е разположен повече в левия, отколкото в десния политически спектър (с. 271). Друг е въпросът дали тоталитаризмите е правомерно изобщо да бъдат разполагани по скалата ляво/дясно –

доколкото собствената им идеология е по-скоро „изпразнена от съдържание“ (според Хана Аренд).

Още един път авторът прави опит да „открие“ американски консерватизъм, присъединявайки политиките на Роналд Рейгън и Джордж Буш – Младши към **неоконсерватизма** на Маргарет Тачър. Основните принципи, според него, на това направление са антикомунизмът, либералната демокрация и пазарната икономика, а главният му противник – политическата коректност. Следвайки тези принципи, Рейгън успява да обезсили комунизма чрез икономически натиск.

Още една специфика на американския неоконсерватизъм е „завръщането на религията“ при Джордж Буш – Младши, изобретил „състрадателния консерватизъм“, водещ до силово налагане на демокрацията по света, защото така ще бъдат гарантирани сигурността на САЩ и тяхното „водачество в света“. (с. 417-418) Би ми се искало Петър Николов още малко да е проблематизирал интересното съжителство между „състраданието“ и „водачеството“.

Както споменах по-горе, един от съществените приноси на кандидата е формулирането на **популисткия консерватизъм**, белязал края на либералния консенсус.

Освен самата формулировка на понятието, в тази, последна глава Петър Николов е анализирал „евроскептичния консерватизъм“ на част от управленията в бившата Източна Европа, както и политиките на Тръмп.

Популизма като евроскептицизъм той намира у Вацлав Клаус в Чехия, у братята Качински в Полша, у Виктор Орбан в Унгария, които поставят интересите на нацията пред интересите на индивида и така изцяло отхвърлят либералния консенсус и политическата коректност.

Авторът цитира идеята на Ярослав Качински за „културна контрареволуция“, която да напомни, че „богатството на Европа е в многообразието на нейните култури“, (с. 460) без, за съжаление, да проблематизира защо е необходима контрареволуция или въобще революция, след като многообразието и диалогът са исконни ценности на Европа. Не проблематизира, също така, за какво многообразие става дума: само на европейските християнски култури, или на културите, носени от всички европейски граждани. Която и от двете опции да си представим, очевидно – във визията на Качински – не може да бъде избегнат мултикултурализмът, който пък – от друга страна (в съюз с политическата коректност) – бил разрушил евроцентризма... Много би ми се искало – освен върху визията за Нова Европа, обединена по модела на Свещената римска империя (с. 460) – авторът да е поразсъждавал повече върху отношенията на „многообразието“ с „мултикултурализма“.

Анализът на популисткия консерватизъм съвсем логично завършва с Доналд Тръмп, оказал се – след управлението на Обама – „голямата бяла надежда“ (с. 479). Феноменът „Тръмп“ е, според автора, „чистокръвен продукт на съвременната американска консервативна десница (с. 474), формирана от Рейгън и неоконсерватизма, вече подкопали класическите консервативни ценности.

Именно „многоликостта“ на политическия консерватизъм му позволява да измине дългия и сложен път от класическите ценности на Бърк и Местр до популистките визии на Орбан и Тръмп, като, все пак, съхрани своите „три стълба“: религия, патриотизъм и неравенство. Съгласна съм напълно, че новият консерватизъм на масите се охранява от религията и патриотизма (в противовес на атеистичните и глобалистки нагласи на голяма част от елитите), но се колебае да се съглася с предполагаемото обвързване на популизма и с третия „стълб“ - неравенството. Ако приемем, че новите неравенства ще се конструират по скалата традиционно население/мигранти, това, вероятно, би уплътнило валидността на такова обвързване.

Позиционирането на мигрантите като «по-долни от най-долните» ще създаде основания за самочувствие на обеднелите маргинализирани европейски граждани, както и на «малките бели хора» в Америка. За съжаление, авторът не изтъква в достатъчна степен именно неравенството като основен аргумент на популистките политики по отношение на миграциите. Ако това беше направено, политиките на централноевропейските популистски лидери и на «голямата бяла надежда» Тръмп биха придобили много по-актуални очертания.

Проблемът за модерния политически консерватизъм е централен и в статията *Краят на либералния консенсус и неговите неоспорими очевидности*³, където „трите кита“ са християнската вяра, патриотизмът и капитализмът. Макар заменено с „капитализъм“, и тук неравенството отново излиза на преден план - като дадено от Бога. В подкрепа на твърдението си авторът цитира Евангелие от Матей, където е речено: „Защото, който има, нему ще се даде и ще има изобилие, а който няма, от него ще се отнеме и това, което има...“

Не съм сигурна дали такава гледна точка би могла успешно да се вмести в популисткия инструментариум...

В другите две монографии⁴ (и в някои от статиите) кандидатът изследва генеалогията на последната българска царска династия, която – за разлика от общоприетото мнение – първоначално нарича „Срацимировци“. Във втората книга сам се отказва от тезата си и се връща към името „Шишмановци“, но – изведено от неизвестен досега прародител. Чрез оригинални прочити на известни документи и чрез откриването на нови Николов извършва „смела реконструкция“ (според собственото му определение – *Династията на Срацимировци*, с. 182), откриваща наследници на Видинското княжество в Унгария, в Османската империя (българските земи) и на остров Корфу. Присъединява се към съществуващата вече концепция за продължената с повече от 20 години българска средновековна държавност, като изнамира и нови аргументи в нейна полза. Аргументите (и на Николов, и на неговите предшественици в тази област И. Тютюнджиев и П. Павлов) понякога се колебаят между документалната основа и разбираемото патриотическо желание да сме се съпротивлявали по-дълго... Това желание има своята традиция в Историята на Спиридон и в някои от преправките на Паисиевата История, където българската държавност е продължена до изравняването ѝ със сръбската, а сръбският деспот Джордже Бранкович е преобразен като „българския цар Георги Страшимир“.

Нови са и интерпретациите не само на хронологиите на владетелските династии, но и на някои събития и процеси от пред-османското средновековие. Според автора, въстанието на Константин и Фружин, например, е «изфабрикувано» от историографията, за да обясни автономното съществуване на Видинска България след 1396 г. (*Истинската история на Видинското княжество*, с. 132, 135-137).

Не особено убедително е позоваването на фолклорни източници – като «Шишмановия цикъл» (пак там, с. 157), състоящ се всъщност от една единствена песен, записана (а – вероятно – и доста обработена) от Петко Р. Славейков.

Петър Николов разказва историята като приказка – подход, който аз – за разлика от други учени – не намирам за непременно «не-академичен».⁵ Този подход личи отчетливо в заглавията на главите във втората книга, сред които дори обявлението за

---

³ В съавторство с Тончо Краевски. *Conservative Quarterly*, 3-4, 2017

⁴ *Династията на Срацимировци. Властови доктрини и политически модели в Югоизточна Европа през XIV век*, С., Нов български университет, 2012, *Истинската история на Видинското княжество*, С., «Сиела», 2014

⁵ Не съм поклонник на създението „Колкото по-сочно, толкова по-научно“.

«истинската история» вече не изглежда дразнещо, а по-скоро придобива ироничен привкус.

Стилът на автора – навсякъде - е изключително четивен, пластичен, интригуващ.

В своята самооценка кандидатът е приложил списък на цитиранията на своите изследвания в реферирани и рецензирани издания.

2. Учебна дейност

През периода на заемане на длъжността главен асистент в НБУ Петър Николов е изпълнявал нормата за учебна заетост съгласно Наредбата за заетост на редовните преподаватели. Използвал е текущо оценяване във всички водени курсове, което също е едно от вътрешните изисквания на НБУ. Участвал е в усъвършенстването и развитието на бакалавърска програма „Политически науки“ и в създаването на нова база от курсове на бакалавърска програма „Политически науки“, съвместно с програма „Масови комуникации“.

3. Административна и обществена дейност

През академичните 2010/2011 и 2011/2012 г. кандидатът е имал административна заетост като програмен директор на бакалавърска програма „Политически науки“.

От 2010 до 2013 г. е бил член на Академичния съвет на НБУ.

Създател е, а от 2015 до 2017 г. и главен редактор на теоретичното списание за политика и култура „Conservative Quarterly“.

Извън чисто академичните си занимания, Петър Николов има активна обществена и политическа дейност, автор е на десетки статии в популярни медии, в които анализира актуалната политическа ситуация, участник е в много конференции и кръгли маси, водещ на телевизионни предавания и т.н. По този начин успява да пренесе част от академичния дух в българското публично пространство.

В резултат на всичко, изтъкнато по-горе, предлагам гл. ас. д-р Петър Николов да бъде допуснат до Академичния съвет на НБУ за избор на длъжността „доцент“.

04.12.2018

Проф. Евгения Иванова, д.н.